

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Syntagma Iuris || Vniversi, Atqve Legvm || Pene Omnivm
Gentivm, Et || Rervm Pvblicarvm Præcipvarvm,||**

Grégoire, Pierre

Francofurti ad Mœnum, M.D.XCIX.

VD16 VD16 G 2999

16 de Patritiatus & Censoris potestate.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-97739](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-97739)

executies, famelicentes venient alia, quæ quod mihi sanguinis restat, totum ebibent. Quod etiam in praxi norunt, qui variorum rectorum experientur mutationes.

De Patriatu, & Censoris potestate.

C A P. 16.

Lib. 50. P. tit. 15. Lib. 11. C. tit. 3.
De censib. & censoribus Lib. 11. C. tit. 57.

- 1 Consularis dignitas prima post imperatoriam aliquando.
- 2 Patriatus dignitas secunda post imperatoriam, & summa, quæ nu. 3.
- 4 Patrii tempore Romuli, & postea qui.
- 5 Patrii Romanis quando additi, qui primi creati, & ad quid, ex quo appellati, & nu. 6.
- 7 Censura parvisio.
- 8 Censuram de quibus erat, iurisdictionis seu cognitio, & seq.
- 9 Seniores Censores legebantur.
- 10 Morum emendatio Censuram erat.
- 11 Iudicium de moribus consensum, quale & quando sublatum.
- 12 Celibes censoria nota damnati.
- 13 Sponsam temere repudiasse, censorio iudicio castigatum.
- 14 Viti censoria priuatorum, cur ad Censores pertinebat.
- 15 Conuiniatorum sumptuaria lex abrogata.
- 16 Insinuationes instrumentorum coram Censore. Et quæ alia ad eum relata.
- 17 Familiaritas inopie verita.
- 18 Censuram apud Platonem iurisdictionis.
- 19 Sacrosicorum pretia a Censore curabantur.
- 20 Lusitatio quando fiebat, a Censore.
- 21 Censuram creandorum formula, & censura duratio.
- 22 Censuram collegæ mortuo, alter quare se abdicaret magistratum.
- 23 Vngebantur Magistratus, Censores, & eius scribe, dum auspicabantur Magistratum.
- 24 Censura a potestate Tribuni plebis liberata.
- 25 Censura Magistratus finis, & rationes censoria pœna, nu. 26.
- 27 Morum emendatio nunc fit a magistratibus ordinariis.
- 28 Censores rerum censuram huius temporis.
- 29 Censuram granatus conquiri potest.
- 30 Censuram coloni, & adscripti qui.

Vitante Imperatoriam potestate, Consularis, exactis rebus, prima potiorque in regenda Republica, quamquam consiliis Consulis essent Senatus & populus, ad quos negotia decernenda, quæ ipsi exsequerentur, deferrentur. Sub Imperatoribus primum illa in minuta & postea sublata, cœpit ex prima secunda dici dignitas post imperatoriam, ut Iustinianus etiam verbis aliquando eam declarauit, dum adularetur populo, §. penul. de 2. Consul. in aut. Nouel. cons. 105. Verum & ille alibi Patriatus dignitatem in præpulis, secundamque post imperatoriam fecit, in nemini, de Consul. lib. 12. C. ubi gradus magistratum ad hanc dignitatem. Sicut & tempore Græcorum Imperatorum, illa summa post Imperatoriam fuit. Et hæc non ex successione, sed a principe concedebatur. Sic Carolus Magnus Patrius factus est, antequam fieret Imperator Romanorum ab Adriano summo Pont. c. Adriano, 63. dist. Patrii que tunc temporis Republicæ, ut patres filiis prospiciebat. Quod etiam Cassiodorus, qui & ipse fuit hac dignitate decoratus, formulam Patriatus, & qualis ea fuerit dignitas, & quomodo a principe Patrii honorabantur, Cassiod. lib. 6. P. varior. Honorabantur enim a principe loco patris, quare ea ad depta dignitate soluebantur patrii a patris potestate, l. sanctimus, l. fin. de Consul. lib. 12. C. & §. filius familias, quib. mod. ius patr. pot. sol. §. generaliter, tit. cons. que dignit. in Auth. collat. 6. Tit. exi. inquit Suidas, namque & nov. Patrius pater communis seu Republicæ.

Quocirca hæc dignitas, maxime conuenit cum Consulari. Sed & longe alia est a Patriatu prætorum Romanorum, quæ confundit Accursius & eius affecte cum illa dignitate. Nam teste Luito in 1. Patrii dicebantur Senatorii ordinis viri, quiq; essent ab his progeniti. Et alibi eodem lib. 10. Patrios dictos dicit, qui patrem cire auumq; possent, id est, ingenuos. Alii & Patrii nobiliores & illustres vocati, existituro Romuli, qui cum ordinaret suam Republicam, illustres genere & victores celebres, opibusq; ut tunc ferebant tempora abundantes quibus essent liberi, fecerunt ab obsecris, egenis, & humilibus, & hos vocant patres, alios plebeios, exemplo ab Athenensium Republica sumto, in qua illustriam erat distributa Reipubl. multitudo, in patris ex illustribus familiis, pollentes opibus, penes quos fuit ciuitatis regi-

men: & in ceteros ciues rusticos, quibus nullam erat in Republica suffragium, licet tandem ii quoq; ad Magistratus gerendos admitti sint. Et hoc ipsum pene iisdem verbis explanat Dionysius Halicarnassæus in 2. §. Additi & etiam sunt Consulibus Censores, s. veluti subadiuuæ, primum quidem ad censuram exigendum, cum Consules bellis occupati non sufficerent, & populus Romanus auctus esset, l. 2. §. post deinde cum censuram, de origin. iur. P. ab exactis regibus anno 68. ab vrbe vero condita 311. M. Geganius Macerinus iterum, & T. Quintio Capitolino quintum Coll. Primi; creati Censores, L. Papitius Mugillanus, & L. Sempronius Atratinus. Postea vero illorum potestas ad mores potestata est. Sed audiamus Liniu hæc suis verbis referentem, Lin. in 4. Idem hic annus censuram initium fuit, rei a parua origine orta, quæ postea tanto incrementum aucta est, ut morum disciplinam, Romanæ penes eam regimen, Senatus equitumq; centurie, decoris dedecorisq; discrimen sub ditione eius magistratus, publicorum ius priuatorumq; locorum, v. s. Eligalia populi Romani, sub nunc arq; arbitrio essent. Factum & hoc docet, quo tempore prædicti Consules docerent ob continuas Consulium militias, aliaque res censuram legitimum annis decem & septem intermissum esset, pluribusq; ob id fieri supremam iniuriam. Et iterum, quando ad mores censendos animum adhibuerint, docet. Censores, inquit, vacui ab operum locandorum cura, propter inopiam araris, ad mores hominum regendos animum aduertunt, castigandamq; vitia, quæ veluti distinos morbos corpora egra ex selegunt, nata bello erant. Censores ita te appellati sunt. Censio, inquit Sex. Pompeius, libris de verborum significatione, estimatio, unde Censores, Censores dicti, quod rem suam quisq; tanti estimare soluit, quantum illi censuerint. Et censuram censendo agri proprie appellantur, qui & emi & venire iur. cui lib. possunt. Prædia videlicet, quæ essent mancipi, de quibus fieri poterat professio apud ætariu & Censorem, ut ait Cicero in orat. pro Cecinna, Nam agri qui non hoc iure, sed usu tantum tenebantur, censuram censendo non dicebantur, neq; in censuram deferbantur a possessore. Et Varro 4. de ling. Lat. l. censere est, in de verb. sign. P. Censuram ad cuius censuram, id est, arbitrium censetur populus. Censuram ita ex his duplicem fuisse censuram, rerum seu facultatum, & personarum: & binos fuisse Censores creatos, æqualis tamen & eiusdem potestatis.

De quibus tamen censura fieret, lex duodecim Tabularum apud Ciceronem posita sic indicat. Censores, populi amatores, id est, ætates, soboles familias pecuniasq; censore: vrbis templa, vias, aquas, ararium, veltigalia tuentor. Atque Plutarchus in vita Pauli Emil. Censura maxime omnium magistratum reuerentia, plurimæ potestatis, tum in aliis rebus, tum maxime ad morum emendationem. Nam Seniores e Senatu remouere potest, equitibus equos adimere, ex plebeis ætarios facere, notare infamia, censuram agere, lusitram condere. Censuram itaque fiebat de numero personarum & bonorum, & a tempore quo primum nati erant. Et ita censuram habuit personarum quoque primum Ser. Tullius Rex, Dion. Hal. in 5. & post eum Consules, idem in 9. & Censores, Lin. in 4. & fore alibi in aliis libris, & in epit. eius apud Florum, lib. 13. 14. 16. 18. 19. 20. 40. 42. 46. 47. 48. 54. 56. 59. 60. 63. 98. 115. Et Dionys. Halicarnassæus in fine 11. lib. Censuram necessarium ait legitimum, ex quo numerus militaris ætate hominum cognoscatur, diuitiarumq; magnitudo, pro modo quarum oportebat, unumquemque ad bellum tributa pendere, nullo intra decem & septem censu condito, a L. Corn. & Q. Fabii consulatu. Ita ut boni quidem viri & utiles, in censibus militumq; essent. Flagitiosissimi vero & prauissimi, sine censu relinquerentur, locumq; alium perciperent in quo liceret eis ut vellent vivere. Censuram & notabant in tabulis nomina omnium, ætates, vxores, liberos, locum vbi habitarent, vel in vrbe, vel in agro. Sicuti minutatim rerum numerus, locus, domus, vicini describebatur, l. de ætat. 3. & forma censuram, de censibus, P. Ita enim Seruius Tullius Dion. Hal. in 5. a quo populus Romanus primum relatus est in censuram, digestus in classes, & in curias collegiasq; distribuit, atque eius solertia sic ordinata est Republica. Vt cuncta patrium dignitatis, ætatis, artium, officiorumque discrimina in tabulis referrentur: ac si maxima ciuitas minima domus diligentia contineretur, vti eisdem verbis scribit L. Florus, & alii, Flor. lib. 1. Epit. c. 6. Lin. in 1. Entr. lib. 1. c. 9. Sextus etiam Pompeius scribit ad officium pertinuisse Censuram ex Tribunitia potestate, ut ex omni ordine optimū quemque curiatum in Senatu legerent: quo factum est, ut qui præteriti essent, & loco moti haberent, essent ignominiosi.

De t. moribus quoque personarum cognouisse, & censuram habuisse constat, & ita puniebant inertes, qui incuriosè agrum vi-

hancque tractauissent, pena qua aetarios facerent: & Romanum equitem, qui equum gracilentum aut parum nitidum habuisset, *Anl. Gall. lib. 4. c. 12. Feneft. de Magi. c. 17. Plin. lib. 18. c. 3. & 6.* Referebant in aetarios, hoc est, inter eos qui aetario pendere debebant, pena nomine, eum qui intempestiue lasciuisset, qui officianter eis respondisset, vel irreuerenter locutus fuisset, *Gell. lib. 4. ca. 20.* Equiti qui nimium pinguis & obesus esset, equum adimebant, *idem lib. 7. c. 22.* Cognoscebantur & de moribus coniugum, & accusatione eorum, de ipsa saluti quoque quaestioibus, iudicio censorio vel praetorio certabatur, *Varro 5. de ling. Lat. dum agui de spons. Exigebantur; Et tunc solemne iuramentum de vxoribus his conceptis verbis, Et tu ex animi tui sententia vxorem habebis; Gell. lib. 4. c. 20.* Facit relatum a Cicerone 2. de Orator. vide de hoc iudicio de morib. Afo. *Pedia. in orat. Cic. in Pisonem, quod ridicule respondit Catoni Censori L. Portius Nafica, cum ille, ex animi tui sententia in uxorem habebis non herculus inquit, ex animi tui sententia. Si vero in solemni iuramento respondisset maritus, se non habere ex animi sui sententia vxorem, vel ob prauos mores iussisset vxorem res suas sibi habere, cognoscebat Censor, si sibi videretur, de moribus, & coerebat. Huc pertinet lex, quae statuit conueniri non posse pacto inter coniuges, ne de moribus agatur, *l. conuentione. 5. de pacti. P.* Concurrere & accusatio morum, interdum viri & vxoris, quo casu neuter audiebatur, *l. viro & vxore. sol. matr. P.* nisi alter coniugum moribus illis argueretur, si soluere poterant matrimonium, *l. conseru. C. de repu.* Sed opinor posterioribus temporibus, in coniugio iudicium de moribus Censorum sublatum: remanente tamen legum publicarum de illis in manu ordinariorum iudicum executione, vt admonet rub. *C. de repu. & ind. de morib. sublato.* Futur & Censorum notio in transfigentes vitam in celibatu. Et ita Camillus & Posthumius, Censores, aetaria pena nomine, eos qui ad senectutem caelbes peruenerant, in aetarium deferre iusserunt, iterum puniri dignos dicentes, si quodammodo de tam digna constitutione queti fuissent ausi, *Valer. Max. lib. 2. c. 4.* Subinde cum Q. Pompeius & Q. Metellus Censores primum plebei facti fuerunt, Appio seu C. Claudio, & M. Perpennae Perpernae Coss. Metellus censuit, vt vxores omnino omnes liberorum creandorum causa dicere cogerentur, cuius oratio in Augusti tempora perdurauit. Nam eam Augustus Caesar, cum de maritandis ordinibus ageret, velut eo tempore scriptam, in Senatu recitauit, *abbreviator Linn. lib. 59.* Cognoscebantur & non solum de matrimonio spreto, sed etiam de male tractatu. Et ita M. Valerius Max. & C. Iunius Brutus Censores, L. Ant. Senatu mouerunt, quod quam virginem in matrimonium duxerat, repudiasset, nullo amicum in consilium adhibito, *Val. Max. lib. 2. c. 4.* In summa, vt cum Dione Cass. lib. 40. hisf. dicam. Censoris potestas erat, quae priuatum quoque in vniuersumque vitam ius habebat. Et vt rursum ait, ex censoria appellatione, & in vita & mores inquirendi, censis agendi, in equestrem ac Senatorum ordinem adscribendi, alioque ex his remouendi pro suo arbitrio licentiam consequentur, *idem lib. 53.* Vt ferunt, *Gell. lib. 17. c. fin. Val. Max. lib. 2. c. 1.* C. Fabritium Licinium, & Q. Emiliu Papam Censores Romae, P. Cornelium Rufinum, qui bis Consul & Dictator fuerat, Senatu mouisse causamque isti notae subscripsisse, quod cum comperissent argenti facti caeae gratia, decem podo habere, *M. Antonius, f. & L. Flaccus Censores, Duronium Senatu mouerunt, quod legem de coercendis sumptibus conuulsum**

quis iniurioli quicquam agat ibi, & si fecerit, seruis quidem & peregrinus vel beribus & vinculis penas laet: cuius autem, a Censoribus drachmis centum iure censorio condemnatur. In maiorem autem multam ad huius duplum, ne condemnarent, nisi Aediles quoque adissent.

Plutarchus & aliud officium & munus adfert Censorum, *Plut. 19 in vita Cat. Censor. vide eund. in Problem. 62.* Sacrificiorum pretia curare, & descriptionibus praeside, & officia distinguere.

Postremum & vero, quod putabant Censores agere debere, erat lustratio ciuitatis, quam vocabant *Lustrum conditum*, facto sacrificio sue, oue, taurisq; tribus: quemadmodum Seruius Tullius fecerat, vt meminit *Liu. in 1.* In hostiis variat, in ceteris consentit, & formam adfert *Dionys. Halicarnassaeus, dum ita scribit in 4. postulo censu, omnes ciues iussi sunt, armati adesse in Campo Martio, ibi instructos in sua quocumque, centuria, equites, pedes, uolentes, cum Solitauribus hostiis, sauru, aries. & bircus ter circumuolantia circum exercitum, Marti mactatae sunt. Hoc modo etiam nostra aetate post censum Romani lustrantur a Magistratu sanctissimo, quod lustrum sua voce nominant.* Perpulera de lustratione exercituum seu ciuitatis, vel agrorum, & de Solitaurilibus, vide ecipiose apud *Lilium Grego. Gyraldum, Syntagm. 17. histor. Deor. gentium.* Censores, vt ait *Varro libro quinto, de ling. Latin.* inter se fortiebantur vter lustrum faceret, idque initio magistratus & aliquando lustrum condebat solus Patrius, deinde & id plebeo datum est a tempore C. Domitii, qui primus ex plebe lustrum condidit, *Forius, Qui primus tamen Censor fuisset, princeps Senatus eligi solebat, Lii. lib. 7. Decad. 3.*

Censorum creandorum formula erat, vt qui peterent antiquitus censuram, essent patritii. Tamen postea & plebeis eadeta, *Feneft. lib. de Magistrat. ca. 17.* Creabantur vero, iudicis censoris comitiis, *Liu. lib. 9.* maioribus auspiciis & centuriatis, vt Censores & Praetores. *Anl. Gall. lib. 1. 3. c. 12.* Idque quinto quoque annoprius. Nam tantum temporis durabat censoria potestas, postquam lustrum fiebat, donec lege *Emylia* a dictatore *Mamerco Emylia* lata, suffragiis populi cautus esset, ne quis ultra decem & octo menses eum Magistratu prorogaret, *Liu. lib. 4. & 9. Decad. 4.* Sicque factum est, vt intra annum cum dimidio, suo fungerentur officio Censores, & postea abiret Magistratu, vt reliquam tempus quinque annis seu lustrum, vacaret a Magistratu: nisi si qua necessitate urgente, Censores creandi essent. Et ita quinque nio lapsis, alii Censores creabantur in menses totidem decem & octo. Quae remansit lustrum semper appellatio, quamuis nec tempore quo anno fieret, abeuntibus ex necessitate Censoribus, aut cum aliquando prorogabatur in aliud tempus, habita solati ratione eius, quod fieri destinatum erat, in lustrum faciendi definitione ex lege. Idcirco in ueteres in iure nostro, lustrum locutionis, pro quinque nio, *l. 4. 5. rei pignoris, de reb. cred. P.* quia soliti essent veteres locare praedia rustica & urbana in quinque nio, *l. si in lege locatio, §. si domus vel fundus, §. §. leg. locat. P.* Nec me latec tam en controuersia eorum, qui dicunt Olympiadae & lustrum idem esse, & illis esse quatuor annos, vt quinquies semper sit initium futuri lustrum, *Aloia. lib. 2. Dispunct. c. 1. alii, & melius meo iudicio, sententibus, lustrum quintum annum, vltimum esse lustrum. Quod & Mart. liquido probat. Vt qui prima nono signat. quinque nio lustrum, Impleat. innumeras Burrus Olympiadas.*

Vide ibi prima quinque nio excipi lustrum ne uo. Afferunt & historiographi qui supra de Censoribus citati sunt, quinque niolem fuisse hanc primum magistratum.

Et in fine census fieri lustrationem, id est, quinto anno. Intra tempus gerendi Magistratum, si collega moriebatur, vel vitio electus erat, debebat alter ex collegis se abdicare magistratu, neque licebat alium in locum eius iussistere: ex eo tempore, quocum C. Iulius Censor dece sisset, & in eius locum M. Cornelius iussisterat, *Liu. lib. 9. Decad. 1. Plut. in Problem.*

Censores & magistratum inuentes priusquam agerent, sacrorum Anserum alimenta locabant & imaginis splendorem curabant: cuius rationem perquirat *Plutarchus in Problemat. 92.* Varro autem de initiatorio & huius Magistratus sic scribit, *libro 1. de ling. Lat. Nunc primum ponam de censorio tabulis. Vbi notum in templum censura aufpicatur, atque de caelo nuntium erit: praconis se imperato, vt viros vo. et. Quod bonum fortunatum, felixque salutareque sit populo Romano Quiriti. Reique publica Quiritium, mibi que, collega que meo, fidei, magistratusque nostro. Omnes Quiriti, pedes, armatos, priuatosque curatores omnium Tribuum, & quis pro se prouo altero dari curationem, uolet, uoca in licium*

De dicatoris potestate & imperio.

CAP. 17.

huc ad me. Praeco in templo primum vocat, postea de more item vocat. Vbi lucas, censor, Scriba, Magistratus, myrrha vnguentisque
 24 vnguntur. Hæc tamen Censoris dignitas aliquando Tribunis aliquo modo subdita, donec postea fuit inde liberata, ut ex verbis Livi constat, Livi in li. 9. de cad. 3. In invidiam cum essent, inquit, Censor, crederet ex his raris occasio. (N. Bibius Tribunus pleb. diem ad populum, utriusque scilicet Censori, dixit. Ea res consensu patris discussa est, & ne postea obnoxia populari auri censura esset. Censoræ
 25 dignitatis finis & rationes sunt, ut res ordinatæ & mores optimi in Repub. introducerentur, & introducti conferuarentur, ut sup. dictum est. Et illis commissæ, disciplina legitima regerentur, sollicitudine proprii Magistratus. Neve censu vel exactioibus populus supra id quod equum est, opprimeretur, l. 4. §. pen. de cens. lib. 11. C. Et qui facultatibus abundarent, immunes cum pauperum detrimento non essent, l. 4. §. 1. de censib. Atque ut intelligeretur quæ provinciarum non essent censuales, ratione rerum, ratione personarum, vel ex vitæ causa, cum possessor. §. eo. ¶ Ut
 26 tamen effectum sortirentur eorum iudicia celsioræ & notæ, poenarum constituendarum datum erat arbitrium, amouendi a Senatu, adimendi equum equitibus, & transferendi in certum tabulas plebeios, de quibus in l. 1. 2. 3. pen. §. fin. eod. tit. submouendi a curia transferendi in aliam curiam, & rarios faciendi seu multandi, infamandi: nam nota censoria inter bonos & graves infamantia habebat, Afo. Pedia. in ora in Pisonem, & auctor Rhetor. ad Heren. Remittebant tamen postea ipsi, vel eorum successores, pœnas & notas: pluresque fuerunt qui censoria nota ad virtutem excitati, & ipsi Censores postea fuerunt, vt Geta, & M. Valerius Messala,
 27 ut ait Gell. lib. 7. c. 18. & alii. ¶ Hodie tamen iure ciuili Romanorum scripto, & in Gallia, censura circa mores proprium non offedit Censorem, sed habet iudices ordinarios, & Magistratus plures, quibus
 28 morum data est castigatio. ¶ Mansit tamen in censendis seu æstimandis rebus, aliquod tantum vestigium in Censoribus, qui cognoscunt de censu debito, & de exactioe, iuxta l. 3. §. 4. de cens. in P. qui in tabulis scribunt agros, qui in censum referuntur cum adiectione nominis fundi, & in qua ciuitate, & in quo pago sit, quos duos vicinos habet, item & aruum, quod intra decem annos proximis satum erit, quot iugerum esse videatur: vinea, quot vites habeat, oliuetum, quot iugerum sit, quot arbores habeat: pratium, quot iugerum, &c. Quæ qui defert, æstimat, non Censor, Valer. Max. lib. 2. c. 4. in fin. Si seruus quis deferat in censum, debet scribere & profiteri nationes eorum, ætates, res, officia, & artificia specialiter, in l. forma censuali, de censib. P. Possessor ad exemplum horum fiebat per possessores, in tabulis censualibus proximarum viciniam tributariarum, syluarum, lacuum, salinarum, d. l. in forma, §. in feruis deferendis. Censui autem modum, is qui dicebatur Peræquator seu Censitor, aliquo tempore imponebat, secundum quantitatem & qualitatem rerum proflam, d. l. forma, cum suis §. l. que quondam mittebatur in provinciis ad inspicendas res censendas, vt referret quæ male essent censa, quæ grauarentur in censu provinciarum, l. 2. §. 3. de censib. §. censib. lib. 11. C. Quæ facta sterilia, quæve fertilia essent, & in quibus fertilia cum infertilibus essent tributo compensatione facta æquanda, l. omne territorium, eo. l. qui vitia, cum l. seg. de omni agro des. lib. 11. C. Quæ tamen inspicere & æstimatio fuit in aliquibus provinciis subdita, inducta loco eius tribui, quod ita percipiebatur, oblatione, l. fin. de anno. §. tribu. lib. 10. C. tum. 16. exceptis desertis agris seu vacantibus, qui
 29 æstimatioe facta locantur possessoriis. ¶ In tamen quibus, vt & de peræquationibus olim licitum est conquiri contra peræquatorum & censitorum iniuriam, de iniusto onere infra annum, l. qui granatas, §. l. fin. de censib. lib. 11. C. ut si per gratiam vel iniuriam, vel negligentiam, culpam incurrisset peræquator, & qui discutiebatur æstimationem rerum, cum bonorum iactura in quadruplum multam subiret, l. peræquatoris, eod. Quæ modum & contra, qui meadati in professione conuicti essent, condigna poena afficiebantur, l. 2. eo. & res sic de defendebatur in re commissa, de vetti. §. commi. C. l. commissa, de publ. §. vno P. ¶ Fiebat & professio aliorum in quillorum & colonorum, quorum nomine census præstatur reipub. a dominis qui cogebantur profiteri, d. l. forma censuali, §. si quis in quillorum, de censib. P. & in finitiones præstare pro censitis, hoc est, in censum relatis, seu pro colonis originariis, in locis vbi censiti erant. Et hoc minus seu tributum sequebatur dominis prædiorum, quibus adscripti, & cum quibus censiti erant, in l. 2. penes quos, de agric. §. censu. lib. 11. C. ut
 47. Sequebantur enim prædia, l. si quis prædium, eo. & prædia illorum distractionem, l. qui quis, eo. tit. C. censiti adscriptiue.

- 1 Dicitura initium.
- 2 Dicator Monarcha dictus.
- 3 Quare Dicator, & quis sit, & in seq.
- 4 Dicator a collega vel principe, non a populo creabatur.
- 5 Dicator vnus tantum fiebat, & quando duo.
- 6 Regia dignitas annua.
- 7 Francorum legislatores qui, & num Dicatoris nomine dicti.
- 8 Magistris domus regia sine Meieri Francia, num Dictatores dicti.
- 9 Magistratus omnes in potestate Dicatoris, excepta Tribunitia potestate.
- 10 Equo vii, quare non licebat Dicatori.
- 11 Dicator a quo diceretur, qua forma, ex quibus, quando crearetur, & quarum rerum causa, & quando Dicitura temporaria duraret, & in l. 1. 2. 3. 4. §. 15.
- 12 Annales, & anni clausis fixis numerati.

Magna vis necessitatis vrgentis, quæ etiam superbissimos cogit fultitiam suam fateri, & aliquando respicere. Putabatur Romani in tuto esse, excusso vnus Monarchæ regno, & sine eo recte a pluribus gubernari rempublicam posse: sed ecce vix novem anni elapsi fuerunt a depulsionem regum, cum cœperint trepidare, vbi audierant Manlium Octatium Tusculanum Tarquinii Superbi generis, qui & penes illum exulabat, cum quadraginta populis in ea conturrasse, Latino, Sabinoque bello impendentes: atque ideo ad vnus imperium recidere, quem Dictatorem dixerint, Livi in 2. Dion. Halicarn. s. Fenes. de Magistr. 8. Euseb. lib. de temp. & Eutrop. & Monarchas.

¶ Sicut tamen his verbis ex Græco conuersis Plutarchus in vita Camillæ, Ante pugnam in eundem Deos consulere mos fuerat, scilicet Romanis, & in minoribus periculis sepe Monarchas, quos Dictatores appellabant, eligere consueuerunt: non ignorantes quantum in se utilitatis periculosa tempora haberent, si vnus in principatu vnus sententia libera & impuni Magistratus fungeretur, & in manibus ad res pulcre ordinandas iudicia retineret. Vocaturque ab his qui Græce res Romanas narrant, διτατορία, ἀρχή, ἢ ἡγεμονία, idem in Fab. Max. absoluta potestas, & liberum imperium.

¶ Quis tamen sit & quare appelletur Dicator, Plutarchus docet, idem in Marcell. Non enim, inquit, Dicator a populo aut a Senatu deligipotest, verum alter Consulum, aut Imperator, progressus ad populum, quem censeat Dictatorem dicit. Vnde quia dictus sit, Dictatorem appellant. Nonnulli Dictatorem ab eo nuncupatum appellant, quod non populi suffragio aut assensu, verum quod is censeat imperetque. Si quidem in illa Magistratum, quæ Græcis ἡγεμονία, Romani vocant ἐδικία. Eadem fere scripsit Varro lib. 4. de ling. Lat. Dictator, inquit, quod a Consule dicebatur, cui dicto omnes audientes essent. Et alibi, idem lib. 5. de ling. Lat. cum de verbo dico, tractat, & quod a δικός, iudico, manauerit. Hinc Dictator magister populi, quod is a Consule debet dici, hinc antiqua illa, dicitur imo, & dicitur causa, & addictus, &c. Dionys. Halicarnassensis in fin. 5. dum de T. Latio agit, primo Dictatore. Hinc primo omnium Romæ summa & libera belli ac pacis, omniumque aliorum negotiorum potestas est creata, cum Dictatoris nomine: sine a potestate edicendi & imperandi quilibet, sumi alio præscribendi iuxta & aqua suo arbitrio, quæ edicta Romani vocant: sine, ut quidam malent, quod a collega dictus, hoc est nominatus sit. Non enim a populo magistratum accepit more patrio, sed ab vno viro designatus, &c. Vocabatur & is magister populi, Cic. 3. de fin. in fi. & Varro 5. de ling. Lat. Fenes. de magistr. a. 8. ¶ Dicator vnus tantum dicebatur & fiebat, non plures. Quod Polybius lib. 3. hist. explicat, & refert populam M. Minutio Rufo Magistro equitum dato Fabio Maximo Dicatori, cum frumentantes milites Annibalis, circa Gerionem vicisset, Dictatoris etiam imperium vna concessisse. Et iam duos Dictatores vno tempore in vnoque exercitu fuisse: rem ante eum diem inauditam, eosque legiones, sicut mos erat Consulibus, ditulisse inter se, contra Annibalem. Veruntamen postea de bello propemodum Minutio, reparata victoria pugnante Fabio Maximo, imperii dicitur summa ad Fabium rediit. Fuit Dicator vnus itaque Romanis, quamuis exemplar, cui similis fuit hæc potestas, duos haberet aut plures. Nam Thessali habuerunt suos Archos: Lacedæmonii, Harmostas: Albani post Amulii Numitorijq; obitum, deficienter regia Magistratus annuos cum regia potestate, quos dicebant etiam Dictatores, vt ex Licinio scribit Dionysius Halicarn.